

Резюме

Грачева В. В. Роль Совета Безопасности ООН и Генеральной Ассамблеи ООН в обеспечении международно-правового регулирования борьбы с терроризмом.

В статье осуществлено исследование роли Совета Безопасности ООН и Генеральной Ассамблеи ООН в обеспечении международно-правового регулирования борьбы с терроризмом. В этом контексте рассмотрены особенности разграничения компетенции СБ ООН и ГА ООН в вопросах поддержания международного мира и безопасности в соответствии с Уставом ООН, их вклад в международную борьбу с терроризмом и их непосредственная роль в сфере международно-правового регулирования борьбы с терроризмом, в частности, в процессе создания и укрепления универсальной договорно-правовой базы борьбы с терроризмом.

Ключевые слова: терроризм, международные организации, поддержание международного мира и безопасности, международно-правовое регулирование, международное правообразование, мягкое право, универсальные антитеррористические договоры, ООН, Устав ООН, Совет Безопасности ООН, Генеральная Ассамблея ООН.

Summary

Grachova V. The role of the UN Security Council and the UN General Assembly in assuring international legal regulation of combating terrorism.

The article studies the role of the UN Security Council and the UN General Assembly in assuring international legal regulation of combating terrorism. In this context there have been studied the particularities of the division of competence between the UN SC and the UN GA in the area of maintaining international peace and security according to the United Nations Charter, their contribution in international combat against terrorism and their specific role in the sphere of international legal regulation of combating terrorism, in particular, in the process of creation and strengthening of the universal legal conventional basis of combating terrorism.

Key words: terrorism, international organizations, maintaining international peace and security, international legal regulation, formation of international law, soft law, universal anti-terrorist treaties, UN, UN Charter, UN Security Council, UN General Assembly.

Отримано 25.11.2013

УДК: 341.4

О. Б. КУЧЕР

Олена Борисівна Кучер, аспірант Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

**ЕВОЛЮЦІЯ СТАТУСУ ПОТЕРПІЛИХ У МІЖНАРОДНОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ:
ВІД МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ТРИБУНАЛУ ДЛЯ КОЛИШНЬОЇ
ЮГОСЛАВІЇ ДО МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ**

Станом на сьогодні міжнародне кримінальне право як галузь сучасного міжнародного права в своїх процесуальних аспектах зосереджується на розгляді справ індивідів, які скоїли міжнародні злочини і мають нести індивідуальну кримінальну відповідальність за міжнародним правом. У цьому контексті слід звернути увагу, що до основних наслідків скоєння вищезгаданих діянь належить безпосереднє або опосередковане нанесення шкоди багатьом індивідам. Міжнародне кримінальне право визнає таких індивідів в якості потерпілих, надаючи їм відповідний правовий статус та захищаючи їхні права, до яких належить право доступу до міжнародної кримінальної судової процедури *latosensu*. Така процедура, *inter alia*, станом на сьогодні здійснюється Міжнародним кримінальним трибуналом для колишньої Югославії (далі – МКТЮ, Трибунал), який започаткував загальні засади правового статусу потерпілих у сучасному міжнародному кримінальному праві, та Міжнародним кримінальним судом (далі – МКС, Суд), котрий розвинув дані засади та вперше в історії міжнародного права надав потерпілим право участі у розгляді справ індивідів, які скоїли міжнародні злочини, в якості *сторони* у справі.

Повертаючись до загальних засад правового статусу та прав потерпілих, започаткованих МКТЮ, слід зазначити, що, на думку його Судових палат, безпосередній практичний досвід щодо здійснення їхнього захисту на належному рівні відсутній¹. Фактично такий захист зводиться до забезпечення конфіденційності їхніх особистостей. Тим не менш, норми, які регулюють правовий статус потерпілих у загальних аспектах, містяться в Правилах процедури і доказування Трибуналу. Зокрема, правило 75 передбачає, що суддя або Судова палата МКТЮ можуть видавати розпорядження щодо застосування належних засобів з метою забезпечення конфіденційності та захисту потерпілих за умови, що такі засоби є сумісними з правами обвинувачуваного². На практиці вони включають проведення відповідною Судовою палатою закритих засідань за участю потерпілих з метою: 1) визначення необхідності застосування заходів, спрямованих на попередження розголошення інформації щодо особистості або місцезнаходження потерпілого чи осіб, які пов'язані або

асоціюються з ним, громадськості або пресі шляхом видалення імен та інформації, пов'язаної з ідентифікацією особи, з документів Трибуналу публічного характеру; нерозголошення громадськості будь-яких документів, у яких ідентифікується особистість потерпілого; 2) проведення закритих судових засідань в порядку, визначеному правилом 79, положення котрого уповноважують відповідну Судову палату надавати розпорядження щодо заборони допуску преси та громадськості на судові засідання на підставі необхідності дотримання публічного порядку або моралі, забезпечення нерозкриття особистостей потерпілих та захисту інтересів правосуддя, враховуючи при цьому, що у випадку прийняття рішення щодо проведення закритого засідання згідно з однією або декількома вищезазначеними підставами Судова палата має оприлюднити такі підстави³ та 3) застосування відповідних засобів, спрямованих на сприяння надання свідчень потерпілими, які можуть піддаватися небезпеці. Прикладом таких засобів є використання замкненої телевізійної системи.

Суттєвим питанням у даному процесуальному аспекті діяльності МКТЮ є дотримання балансу між захистом потерпілих та правом обвинуваченого на справедливий і публічний розгляд справи. Відповідно до рішення Судової палати у справі *The Prosecutor v. Tadic*, згідно зі ст. 20–22 Статуту⁴ та правил 69, 75 і 79 Правил процедури та доказування⁵ Трибуналу право на публічний розгляд справи може бути обмежено з метою урахування інших інтересів правосуддя. І таке обмеження за відповідних обставин є прийнятним⁶. Ці положення також відповідають вимогам, зазначеним в рішеннях міжнародних органів захисту прав людини⁷. Практика Європейського суду з прав людини, *inter alia*, вказує на те, що здійснення захисту потерпілих є прийнятною підставою для часткового обмеження права обвинуваченого на публічний розгляд справи. Вжиття заходів щодо нерозголошення даних про особистості потерпілих відповідає принципам кримінального процесу, яких дотримуються національні судові органи в англосаксонській та континентальній системах права⁸.

Варто також зазначити, що у вищезгаданому рішенні у справі *The Prosecutor v. Tadic* Судова палата МКТЮ додатково наголосила на специфіці функціонування Трибуналу і на його обов'язку здійснювати захист потерпілих з огляду на триваючий на той момент збройний конфлікт на території Боснії та Герцеговини і відсутність у МКТЮ власних поліцейських сил та програми захисту потерпілих⁹.

Відповідно, діяльність МКТЮ забезпечує захист потерпілих усіма можливими засобами, передбаченими його Статутом та Правилами процедури й доказування. Проте одним із головних питань у цьому контексті є дотримання балансу між захистом потерпілих та правом обвинуваченого на справедливий і публічний розгляд справи, яке залежить від особливостей розгляду Палатами Трибуналу кожної конкретної справи, а також загальних надбань практики МКТЮ та Європейського суду з прав людини.

На відміну від положень загального характеру відповідних нормативно-правових актів МКТЮ, Римський статут МКС надав потерпілим право самостійної участі в якості *сторони* у розгляді відповідних справ згідно з п. 3 ст. 68 (таке право, зокрема, реалізується в тому, що на тих стадіях судового розгляду, які він вважатиме доцільними, Суд дозволяє представляти та розглядати думки й побоювання потерпілих у випадку нанесення шкоди їхнім інтересам, проте даний розгляд має відбуватися таким чином, щоб не завдавати шкоди та не суперечити правам обвинуваченого і проведенню неупередженого судового розгляду, а також дозволяє потерпілим висловлювати свої думки та побоювання через своїх законних представників згідно з Правилами процедури і доказування у випадку, коли такий спосіб представлення Суд вважатиме виправданим¹⁰) та можливість відшкодування нанесеної їм шкоди (зокрема, ст. 75 Статуту уповноважує Суд встановлювати відповідні принципи, які стосуються відшкодування шкоди потерпілим або стосовно них, включаючи реституцію, компенсацію і реабілітацію, на основі яких на підставі відповідного прохання, або, за виняткових обставин, за власною ініціативою він має визначити у своєму рішенні масштаби та розмір будь-якої шкоди та збитків, завданих потерпілим або стосовно них, вказавши принципи, на основі яких він діє, та винести постанову щодо засудженого, покладаючи на нього обов'язок відшкодувати шкоду потерпілим або стосовно них у належній формі, включаючи реституцію, компенсацію та реабілітацію¹¹). Питання змісту й форм відшкодування шкоди потерпілим не конкретизується Римським статутом та Правилами процедури і доказування МКС: вибір таких форм залежить виключно від думок, висновків та рішень Суду в кожному конкретному випадку¹². Тим не менш слід зазначити, що вирішення даного питання може ініціюватися як самими потерпілими або їхніми законними представниками¹³, так і безпосередньо МКС¹⁴.

Слід зауважити, що Римський статут безпосередньо не визначає категорії осіб, які належать до потерпілих. Таке визначення міститься в правилі 85 Правил процедури і доказування МКС. Згідно з ним, потерпілими (*victims*) вважаються фізичні особи, яким було нанесено шкоду внаслідок скоєння будь-якого злочину, який підпадає під юрисдикцію МКС *rationemateriae*, а також організації чи установи, які понесли безпосередню шкоду, завдану будь-якому їхньому майну, призначеному для релігійних, освітніх, художніх, наукових чи благодійних цілей, або їхнім історичним пам'яткам, лікарням та іншим місцям і об'єктам гуманітарного призначення¹⁵. Правило 86 містить загальний принцип поведінки відповідної Палати стосовно потерпілих, сутність якого полягає в необхідності врахування нею потреб усіх потерпілих (зокрема, дітей, осіб похилого віку, інвалідів та жертв сексуального насилля¹⁶). У цьому контексті варто звернути увагу на визначення жертв (*victims*), яке міститься в ст. 1 Декларації основних принципів правосуддя для жертв злочинів та зловживання владою від 29 листопада 1985 р., де під «жертвами» розуміються особи, яким індивідуально чи колективно було завдано шкоди, включаючи тілесні ушкодження або моральні збитки, емоційні страждання, матеріальні збитки або суттєве обмеження їхніх основних прав у результаті дії чи бездіяльності, що порушують чинні національні кримінальні закони держав-членів, включаючи закони, які забороняють злочинне зловживання владою¹⁷. Відповідно, на основі даної Декларації та чи інша фізична особа вважається

та має бути визнана жертвою незалежно від факту встановлення, затримання, арешту, передачі до суду або засудження правопорушення та незалежно від наявності родинних зв'язків між постраждалим і потерпілим. Згідно з п. 2 ст. 1 вищевказаної Декларації термін «жертва» у відповідних випадках включає близьких родичів чи утриманців безпосередньої жертви, а також осіб, яким було завдано збитків при спробі надати допомогу жертві, що перебуває у тяжкому становищі, або запобігти віктимізації¹⁸.

При цьому, як зазначає Т. Л. Сироїд, у Правилах процедури і доказування МКС міститься вужче визначення поняття «потерпілі» порівняно з Декларацією. Тим не менш, на її думку, основні міжнародні стандарти поведінки стосовно потерпілих відображені в даних Правилах¹⁹. Варто зазначити, що ані Римський статут, ані Правила процедури і доказування не містять таку категорію потерпілих, як «зацеплені спільноти» – групи осіб, які стали жертвами злочинів проти людяності та воєнних злочинів. Дане питання розглядалося на Конференції з огляду Римського статуту МКС, яка проводилася в Кампалі з 10 травня по 11 червня 2010 р. в якості одного з основних. Зокрема, в документах Конференції зазначається, що, наприклад, здійснення вербування дітей у воєнних цілях може зачепити окремі поселення або групи в цілому, і в такому випадку у нападу є колективний адресат, що, в свою чергу, тягне за собою питання про присудження та подальшу виплату колективних репарацій²⁰.

Слід наголосити на тому, що в результаті визнання особи потерпілою вона наділяється юридичними процесуальними правами, реалізація котрих забезпечується відповідними гарантіями. Таке визнання, зокрема, має базуватися на принципі рівності (згідно, наприклад, зі ст. 1 Загальної декларації прав людини 1948 р.²¹) та рівного права індивідів на судовий захист незалежно від громадянства, соціального або майнового стану, расової або національної приналежності, статі, освіти, мови, ставлення до релігії, роду й характеру занять, місця проживання та інших обставин. Наявність таких факторів не має впливати на визнання або невизнання особи в якості потерпілого. Підставою для наділення потерпілого процесуальними правами має бути виключно факт скоєння проти нього протиправного діяння (для цілей здійснення відповідного судочинства МКС таке діяння має бути скоєно в контексті міжнародних злочинів) та завдання йому шкоди внаслідок такого діяння²².

Нині міжнародне кримінальне право приділяє істотну увагу питанню захисту потерпілих від скоєння міжнародних злочинів та надає їм можливість здійснювати такий захист шляхом виступу в якості сторони у відповідній справі. Дана можливість є інновацією в міжнародному кримінальному праві, введеною Римським статутом МКС. Правила процедури і доказування МКС також містять визначення потерпілих, їхні матеріальні та процесуальні права і загальні засади отримання відшкодування завданої їм шкоди. Відповідні положення даних документів частково відображають здобутки Статуту та Правил процедури і доказування МКТЮ.

¹ *Сироїд Т. Л.* Субъекты (участники) международных уголовно-процессуальных отношений: понятие, виды, специфика правового статуса: Монография. – Х.: Изд-во «ФИНН», 2010. – С. 289.

² Rules of Procedure and Evidence of the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, с. 74–77. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Rules_procedure_evidence/IT032Rev49_en.pdf

³ Rules of Procedure and Evidence of the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, с. 85. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Rules_procedure_evidence/IT032Rev49_en.pdf

⁴ Устав Международного уголовного трибунала по бывшей Югославии. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.un.org/ru/law/icty/charter.shtml>

⁵ Rules of Procedure and Evidence of the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, с. 66, 74–77, 85. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Rules_procedure_evidence/IT032Rev49_en.pdf

⁶ *Михайлов Н. Г.* Международный уголовный трибунал по бывшей Югославии: компетенция, источники права, основные принципы деятельности: Монография. – М.: Издательский дом Шумиловой И. И., 2006. – С. 221.

⁷ *Forsythe David.* Human Rights in International Relations. – Cambridge, 2000. – P. 221.

⁸ *Михайлов Н. Г.* Международный уголовный трибунал по бывшей Югославии: компетенция, источники права, основные принципы деятельности: Монография. – М.: Издательский дом Шумиловой И. И., 2006. – С. 220.

⁹ Там само.

¹⁰ Римский статут Международного уголовного суда. – С. 43. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [http://www.un.org/ru/law/icc/rome_statute\(r\).pdf](http://www.un.org/ru/law/icc/rome_statute(r).pdf)

¹¹ Римский статут Международного уголовного суда. – С. 47–48. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [http://www.un.org/ru/law/icc/rome_statute\(r\).pdf](http://www.un.org/ru/law/icc/rome_statute(r).pdf)

¹² *Сироїд Т. Л.* Субъекты (участники) международных уголовно-процессуальных отношений: понятие, виды, специфика правового статуса: Монография. – Х.: Изд-во «ФИНН», 2010. – С. 328.

¹³ Rules of procedure and evidence. – С. 34–35. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.icc-cpi.int/en_menus/icc/legal%20texts%20and%20tools/official%20journal/Documents/RulesProcedureEvidenceEng.pdf

¹⁴ Rules of procedure and evidence. – С. 35. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.icc-cpi.int/en_menus/icc/legal%20texts%20and%20tools/official%20journal/Documents/RulesProcedureEvidenceEng.pdf

¹⁵ Rules of procedure and evidence, С. 40. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.icc-cpi.int/en_menus/icc/legal%20texts%20and%20tools/official%20journal/Documents/RulesProcedureEvidenceEng.pdf

¹⁶ Там само.

¹⁷ Декларация основных принципов правосудия для жертв преступлений и злоупотребления властью. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/power.shtml

¹⁸ Там само.

¹⁹ Сыроед Т. Л. Субъекты (участники) международных уголовно-процессуальных отношений: понятие, виды, специфика правового статуса: Монография. – Х.: Изд-во «ФИНН», 2010. – С. 290–291.

²⁰ The impact of the Rome Statute system on victims and affected communities RC/ST/V/INF.4., С. 5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.icc-cpi.int/Menus/ASP/ReviewConference/Review+Conference.htm>

²¹ Всеобщая декларация прав человека. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_015

²² Сыроед Т. Л. Субъекты (участники) международных уголовно-процессуальных отношений: понятие, виды, специфика правового статуса: Монография. – Х.: Изд-во «ФИНН», 2010. – С. 293.

Резюме

Кучер О. Б. Еволюція статусу потерпілих у міжнародному кримінальному праві: від Міжнародного кримінального трибуналу до колишньої Югославії до Міжнародного кримінального суду.

Проаналізовано положення Статуту та Правил процедури і доказування МКТЮ і Римського статуту, а також Правил процедури і доказування МКС, які регулюють правовий статус потерпілих. Досліджено розвиток цих положень у контексті матеріальних і процесуальних інновацій практичної реалізації даного статусу та участі потерпілих у розгляді справ індивідів, які скоїли міжнародні злочини, а також питання відшкодування завданої їм шкоди.

Ключові слова: Міжнародний кримінальний трибунал для колишньої Югославії, Міжнародний кримінальний суд, потерпілий, Римський статут, Правила процедури і доказування, відшкодування шкоди.

Резюме

Кучер Е. Б. Эволюция статуса потерпевших в международном уголовном праве: от Международного уголовного трибунала по бывшей Югославии до Международного уголовного суда.

Проанализированы положения Статута и Правил процедуры и доказывания МУТЮ и Римского статута, а также Правил процедуры и доказывания МУС, регулирующие правовой статус потерпевших. Исследовано развитие этих положений в контексте материальных и процессуальных инноваций практической реализации данного статуса и участия потерпевших в рассмотрении дел индивидов, совершивших международные преступления, а также вопросы возмещения нанесенного им ущерба.

Ключевые слова: Международный уголовный трибунал по бывшей Югославии, Международный уголовный суд, потерпевший, Римский статут, Правила процедуры и доказывания, возмещение ущерба.

Summary

Kucher O. The evolution of victims' status in international criminal law: from International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia to the International Criminal Court.

This article shall be devoted to the analysis of the provisions of the ICTY Statute and Rules of procedure and evidence and the ICC Rome Statute and Rules of procedure and evidence on the legal status of victims. In this regard the development of such provisions within the context of material and procedural innovations of the practical application of the abovementioned status and victims' participation in the examination of cases of individuals having committed international crimes alongside with issue of reparation to them were examined.

Key words: International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, International Criminal Court, victim, the Rome Statute, Rules of procedure and evidence, reparation.

Отримано 5.10.2013

УДК 341.018

Ю. В. МАЛИШЕВА

Юлія Владиславівна Малишева, аспірант Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України

ПРОБЛЕМА ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ САНКЦІЙ РАДИ БЕЗПЕКИ ООН ДО КРАЇН-ПОРУШНИКІВ РЕЖИМУ НЕРОЗПОВСЮДЖЕННЯ ЯДЕРНОЇ ЗБРОЇ

Розповсюдження ядерної зброї залишається однією з найбільш серйозних загроз міжнародному миру та безпеці. Військові програми неядерних держав, спрямовані на створення ядерних технологій, вкрай негативно сприймаються світовою спільнотою, оскільки їх реалізація закономірно призведе до занепаду режиму нерозповсюдження ядерної зброї та підштовхне світ до чергового етапу гонки озброєнь. Крім того, неконтрольоване розповсюдження ядерної зброї робить доволі вірогідним її одержання недержавними організаціями терористичного спрямування.

Постала нагальна потреба забезпечити універсальність і стабільність режиму нерозповсюдження ядерної зброї через запровадження ефективних заходів, які б стали на заваді поширенню військових ядерних технологій. Одним із них є введення Радою Безпеки примусових заходів на підставі глави VII Статуту ООН. Разом із тим застосування санкцій до Ісламської Республіки Іран та Корейської Народно-Демократичної Республіки до